

УДК 657.242(094)

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ПОРЯДКУ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

НАТАЛІЯ ГРЕСЬ,
канд. пед. наук, доцент
кафедри обліку і аудиту
ДВНЗ «Національний
гірничий університет»

У статті розглянуто актуальні питання ведення касових операцій; розроблено та обґрунтовано пропозиції, щодо вдосконалення організації готівкових розрахунків та оформлення касових операцій.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, відбиток печатки, відбиток штампу, реквізит документа.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тексти більшості чинних нормативно-правових актів складено з порушенням правил і вимог української мови, без урахування змісту пов'язаних документів. Тому наразі існує багато правових колізій, які викликають певні труднощі у роботі бухгалтера. Розуміючи це, розробники Податкового кодексу України визначили новий (порівняно з Законом України «Про систему оподаткування» № 1251-ХІІ [1, ст. 3], який втратив чинність) принцип, на якому ґрунтується державне податкове законодавство, а саме: «презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу» [2, розд. І пп. 4.1.4 ст. 4].

Облік касових операцій не вважається складною ланкою облікових робіт. Проте його значення неможна недооцінювати – касові операції перевіряються суцільним методом. Чинне Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [3] має певні правові колізії, які й стали предметом нашого дослідження.

Мета статті – правове обґрунтування дій бухгалтера щодо виконання окремих ланок обліку касових операцій.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Порядок створення всіх первинних документів підприємствами, організаціями, установами (крім

банків) незалежно від форм їх власності визначено Міністерством фінансів України у Положенні про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [4]. Разом із тим Міністерством фінансів України наголошено, що «додаткові вимоги до порядку створення первинних документів про касові операції передбачаються іншими нормативно-правовими актами [4, пп. 2.8]. І таким нормативно-правовим актом наразі є постанова Правління Національного банку № 637 [3].

НБУ затверджено бланки прибуткового касового ордера (типова форма № КО-1) та видаткового касового ордера (типова форма № КО-2) [3, додатки 2 та 3]); визначено порядок оформлення касових операцій, у тому числі й правила заповнення та перевірки прибуткового та видаткового касових ордерів [3, п. 3].

Відповідно до цих правил:

1) «про приймання підприємствами готівки в касу за прибутковими касовими ордерами видається за свідчена відбитком печатки цього підприємства квитанція (що є відривною частиною прибуткового касового ордера) за підписами головного бухгалтера або працівника підприємства, який на це уповноважений керівником» [3, пп. 3. 3]. (Примітка: у лівій нижній частині бланк квитанції до прибуткового касового ордеру має реквізит «М.П.», тобто місце для печатки [3, додаток 2]);

2) «касові ордери ... одразу ж після одержання або видачі за ними готівки підписуються касиром, а на доданих до них документах ставиться відбиток штампа або напис «Оплачено» із зазначенням дати (число, місяць, рік)» [3, пп. 3. 12].

Звертаємо увагу на те, що Міністерство фінансів України дещо інакше визначило зміст цього відбит-

ку штампа (або напису). Так, у пп. 2.18 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку зазначено: «усі документи, що додаються до прибуткових та видаткових касових ордерів ... підлягають обов'язковому погашенню штампом або ручним надписом «Одержано» або «Сплачено» із зазначенням дати (числа, місяця, року)».

Отже, який саме зміст повинен мати відбиток штамп, що проставляється на документах, які знаходяться у додатку до прибуткових і видаткових касових ордерів?

За юридичною силою Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [4] та Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [3] відносяться до підзаконних актів відомчого характеру. Тому наказ Мініфіну від 24.05.95 р. № 88 [4] й постанова Правління НБУ від 15.12.2004 р. № 637 [3] за ієрархією підзаконних нормативно-правових актів є рівнозначними [5].

Міністерство фінансів України є центральним органом виконавчої влади [6, п. 1], Національний банк України – особливим центральним органом державного управління [7, ст. 2]. Нормативно-правові акти і Мініфіну, і НБУ є регуляторними актами [6, п. 8; 5, розд. XX ст. 56].

Відповідно до чинного законодавства одним із основних завдань Мініфіну є «здійснення державного регулювання бухгалтерського обліку» [6, п. 3]. У межах своїх повноважень щодо організації готівкового грошового обігу НБУ визначає порядок ведення касових операцій для підприємств і організацій [7, розд. V ст. 33].

Взаємовідносини Мініфіну та НБУ чинним законодавством [6; 7] чітко не визначені. Тому, виходячи з викладеного вище, можна дійти висновку що, розробляючи Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, НБУ повинен був урахувати порядок документального забезпечення записів у бухгалтерському обліку, визначений Мініфіном.

Далі з'ясуємо, відбиток якої печатки має проставлятися на квитанції до прибуткового касового ордеру та як правильно проставляти на документах відбитки печатки та штампу.

Для зручності роботи, окрім основної посвідчувальної печатки, підприємства мають додаткові (спеціалізовані) посвідчувальні печатки: для різних видів документів (для фінансових документів, для

податкових накладних, для рахунків, для довідок тощо), із зазначенням структурного підрозділу підприємства. Головна каса є структурним підрозділом бухгалтерії підприємства. Тому підписи головного бухгалтера та касира на квитанції до прибуткового касового ордеру засвідчуються відбитком додаткової печатки підприємства із зазначенням підрозділу «КАСА», яка має круглу форму, а за відсутності такої – відбитком основної посвідчувальної печатки («головної печатки»). Документи, що додаються до прибуткових і видаткових касових ордерів, обов'язково погашаються штампом прямокутної форми «Одержано» або «Сплачено» із зазначенням назви підприємства, його коду ЄДРПОУ, дати (числа, місяця, року).

Відбиток печатки на квитанції до прибуткового касового ордеру проставляється у відведеному для цього на бланку місці, позначеному «М.П.». Опитані нами бухгалтери та касири підприємств впевнено стверджують, що «частина печатки обов'язково має знаходитися на прибутковому касовому ордері». Зауважимо, що відбиток печатки повинен цілком знаходитися на квитанції, а не частково переходити на прибутковий касовий ордер, як це ми бачимо на практиці (у прибутковому касовому ордері відсутній такий реквізит). Слід звернути увагу на те, що «печаткою ... засвідчують підпис відповідальної особи», її відбиток «повинен добре читатися», його «слід проставляти так, щоб він охоплював частину (3–4 літери) назви посади особи, яка підписала документ» [8, пп. 3.26]. Відбиток штамп необхідно проставляти на вільному від тексту місці документа. Відбитки печатки і штампу не повинні накривати текст документа. Нанесення відбитків печатки та штампу на текст документа ускладнює прочитання його змісту та проведення (за певних умов) його технічної експертизи.

Одним із основних реквізитів касових документів є реквізит «сума», який заповнюється як цифрами, так і прописом. У Положенні про порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні зазначено, що можна у касових документах під час позначення сум національної грошової одиниці гривні використовувати «її графічний знак – «г» [3, пп. 3.14]. Невідомо, звідки взявся цей «графічний знак», оскільки кожна людина знає, що позначення «г» має одиниця ваги «грам» (код 0303 за ДК 011-96 [9]). Національна валюта – гривня, у ДК 011-96 віднесена до «одиниць, використовуваних у фінансовій діяль-

ності», має код 2454 та умовне позначення «грн» (тисяча гривень (код 2455) позначається як «тис. грн»). Звертаємо увагу на те, що *крапка наприкінці скорочення «грн» Державним комітетом стандартизації, метрології та сертифікації України не передбачена.*

У правилах заповнення реквізитів касових документів НБУ вимагає у реквізиті «загальна сума» зазначати «суму словами, а назву національної валюти повністю «гривень» або скорочено «грн.». Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням потрібно ставити «нуль гривень» [10, додаток 16]. Такі самі вимоги НБУ висуває й щодо заповнення реквізитів розрахункових документів на паперових носіях, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива [11], а саме: при заповненні реквізиту «сума словами» – зазначати з великої букви суму розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива) та «слово «гривень» («гривня», «гривні» або «грн.»)».

Касові документи, типові форми яких затверджені НБУ й наведені у додатках до Положення № 637 [3] (і всі існуючі бланки форм первинної облікової документації), у реквізиті «сума» містять скорочене позначення національної валюти «грн.». Тому залишаються незрозумілими і зміст, і актуальність пп. 3.14 Положення № 637.

Наразі підприємства здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами [3, пп. 2.2 та 2.3]: 1) через касу, за рахунок як готівкової виручки, так і коштів, одержаних із банків; 2) через переказ готівки для сплати відповідних платежів; 3) за рахунок коштів, одержаних за корпоративними спеціальними платіжними засобами. Кількість під-

приємств (підприємців), з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується [3, пп. 2.3]. Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами, відповідно до пп. 2.3 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [3] встановлена постановою Правління НБУ № 32 «у розмірі 10 000 (десять тисяч) гривень» [12, п.1].

У жовтні 2012 р. набрав чинність Закон України № 5284-VI [13]. Однією з основних новацій документа є надання Центробанку країни повноважень встановлювати максимальні ліміти готівкових платежів при розрахунках громадян за товари та послуги. На думку Н. Синявської, директора Генерального департаменту інформаційних технологій та платіжних систем НБУ, збільшення частки безготівкових розрахунків сприятиме наповненню економіки доступними ресурсами. Крім того, за словами фахівця, поширені в Україні готівкові розрахунки є дуже обтяжливими для економіки, адже потребують створення відповідної інфраструктури для їх обслуговування [14].

Залишається незрозумілим, чому, обмежуючи готівкові розрахунки громадян, законодавець не скасував готівкові розрахунки підприємств. При такій розгалуженості банківських установ і розвитку технічних засобів у чому полягає їх необхідність і користь для економіки держави? Адже всім відомо, що діяльність конвертаційних центрів побудована на використанні прав, які були надані підприємствам пп. 2.2, 2.3 Положення № 637 [3], п. 1 Постанови № 32 [12], пп. 1.3 Інструкції № 492 [15].

ВИСНОВКИ

1. Необхідно привести зміст пп. 3.12 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [3] у відповідність з вимогами пп. 2.18 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [4], а саме: слово «Оплачено» замінити на «Одержано» або «Сплачено».
2. Підприємство визначає перелік документів, на які ставиться відбиток печатки, у внутрішньому нормативному документі – інструкції з діловодства. Відбиток печатки у документі проставляється так, щоб він охоплював останні кілька літер назви посади особи, яка його підписала.
3. Доцільно виключити з Положення № 637 [3] пп. 3.14 як такий, що не має під собою наукового підґрунтя.
4. Потрібно скасувати готівкові розрахунки підприємства з іншими підприємствами (підприємцями). Дати змогу підприємствам видавати готівку під звіт тільки на відрядження, на оплату послуг поштового зв'язку, придбання канцтоварів для власних потреб, закупівлю у населення сільгосппродукції та вторсировини.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Про систему* оподаткування: Закон України від 25.06.91 р. № 1251-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>
2. *Податковий* кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. *Положення* про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05/page>
4. *Положення* про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>
5. *Зайчук О.В.* Теорія держави і права: [підручник] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part3/1402.htm
6. *Положення* про Міністерство фінансів України: указ Президента України від 08.04.2011 р. № 446/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>
7. *Про Національний* банк України: Закон України від 20.05.99 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
8. *Кулешов С.Г.* Методичні рекомендації щодо застосування ДСТУ 4163–2003 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» / С.Г. Кулешов, Л.В. Кузнецова, О.М. Загорецька, С.Ф. Лозова, Т.О. Ситник. – К.: УНДІАСД, 2004. – 61 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/metodichni-rekomendaciyi-shodo-zastosu-vannja-dstu-41632003-E-nor7340.html>
9. *Державний* класифікатор України. Класифікатор системи позначень одиниць вимірювання та обліку ДК 011-96: наказ Держстандарту України від 09.01.97 р. № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.balance.ua/sai/sprav_info/klasifikator_tamojnya/13.html
10. *Інструкція* про ведення касових операцій банками в Україні: постанова Правління Національного банку України від 01.06.2011 р. № 174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0790-11>
11. *Інструкція* про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
12. *Про встановлення* граничної суми готівкового розрахунку: постанова Правління Національного банку України від 09.02.2005 р. № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0410-05>
13. *Про внесення* змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків: Закон України від 18.09.2012 р. № 5284-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>
14. *Синявська Н.* Безготівкові розрахунки сприятимуть наповненню економіки доступними ресурсами / Н. Синявська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=118622&cat_id=55838
15. *Інструкція* про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03/page>

В статье рассмотрены актуальные вопросы ведения кассовых операций; разработаны и обоснованы предложения по усовершенствованию организации наличных расчетов и оформлению кассовых операций.

Ключевые слова: *нормативно-правовой акт, оттиск печати, оттиск штампа, реквизит документа.*

The article describes the current issues of cash transactions, developed and proved suggestions to improve the organization and design of the cash settlement of cash transactions.

Key words: *legal act, stamp impression, stamp mark, props of document.*